

РОЗДІЛ 5 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 321

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.27.17>

МІКРОСТРАТЕГІЯ ВЛАДИ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ СУБ'ЄКТИВАЦІЇ У КРАТОЛОГІЇ М. ФУКО

MICROSTRATEGY OF POWER AND THE PROBLEM OF ITS SUBJECTIVATION IN M. FOUCAULT'S THEORY OF POWER

Александров Д.В.,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Автор статті локалізував той період творчості М. Фуко, в якому проблема мікроаналізу влади почала домінувати над проблемою макроаналізу, що надало можливість дослідити субстанціальність фукодіанської методології, встановити особливості сучасної суб'єктивації влади та визначити епістемічні межі визначення М. Фуко влади в її політичному, неполітичному та квазіполітичному аспектах. Дослідником розглядається епістемологія влади, як зазначав французький дослідник, «на її околицях», там, куди дисциплінарна політична влада та її ефекти не розповсюджуються, де виникають владні відносини іншого ґатунку як гетеротопна стратегія впливу одних сил на інші. Автор статті також аналізує методологію владарювання над собою задля владарювання над іншими у відносинах трьох ключових елементів пізньої творчості М. Фуко – «знання», «влади», «суб'єкта». Дослідження мікростратегії влади становить аналіз повсякденних практик і скеровано на те, щоб розкривати відносини влади на її «обриві», там, де політична влада зазвичай є неосяжною. Аналіз цих практик може виглядати не автентичним, але саме в цьому і полягає складність політологічного аналізу. Оскільки дії операторів та клієнтів влади та інші впорядковані (або хаотичні) дії є детермінованими констеляцією факторів впливу кожного суб'єкта, то сам їх аналіз вже є предметом суб'єктивації влади. Мікростратегія влади розглядається як диспозитив, за яким силовий центр влади визнається відсутнім, а отже, елімінуються і встановлені «правила політичної гри» в мережі владних відносин. Враховуючи останні праці французького політичного теоретика як найбільш евристичні, надається критична оцінка фукодіанському баченню влади не стільки як репресивній дисциплінарній інстанції, скільки як повсякденній практиці реалізації влади на її межах, зокрема як практики опору владі, або практики розсіювання влади в гетеротопіях.

Ключові слова: кратологія М. Фуко, мікростратегія влади, суб'єктивація влади, «оператор влади», «клієнт влади», «дискурс влади».

The author of the article localized the period of M. Foucault's investigations, when the problem of microanalysis of power began to dominate over the problem of macroanalysis, which made it possible to analyze the substantiality of Fukodian methodology and establish the peculiarities of modern subjectivation of power and to determine the epistemic limits of M. Foucault's definition of power in its political, non-political and quasi-political aspects. The researcher considers the epistemology of power, as noted by the French researcher, "on its outskirts", where disciplinary political power and its effects do not extend, where power relations of another kind arise as a heterotopic strategy of influencing one force on another. The author of the article analyzes the methodology of domination over oneself in order to dominate others in new relations of 3 key elements of M. Foucault's late work: "knowledge", "power", "subject". The study of the micro-strategy of power is an analysis of everyday practices and aims to reveal the relationship of power on its "cliff", where political power is usually immeasurable. The analysis of these practices may seem implausible, but this is the complexity of political science analysis. Since the actions of operators and customers of power and other orderly (or chaotic) actions are determined by a set of factors of existence of each subject, their analysis is already an analysis of the subjectivation of power. The micro-strategy of power is seen as a dispositive, according to which the power center of power is recognized as absent, and therefore the established "rules of the political game" in the network of power relations are eliminated. Given the recent works of the French political theorist as the most heuristic, the Fukodian vision of power is criticized not so much as a repressive disciplinary body, but as a daily practice of exercising power on its borders, in particular as a practice of resistance to power, or practice of dispersal of power in heterotopias.

Key words: M. Foucault's theory of power, micro-strategy of power, subjectivation of power, "operator of power", "client of power", "discourse of power".

Постановка проблеми. Політологічний доробок М. Фуко викликає жвавий інтерес у багатьох сучасних науковців з двох основних причин. Перша причина – це перш за все концептуальна методологічна несумісність його концепції з іншими кратологічними теоріями. Специфіка фукодіанської критики соціально-політичної раціональності західного соціуму чітко виявила лінії

розривів як з традиційною філософською думкою, так і з позицією пануючого політичного істеблішменту. Французький філософ піддав сумніву як прогресивну ідеологію «звільнення», так і ідеї консервації владного поля відносин. Друга причина полягає в тому, що М. Фуко надав яскраві приклади розуміння влади як суто політичного, поза політичного і, власне, неполітичного феномена.

Попри багатий філософський доробок М. Фуко, дослідження впродовж всього його життя були акцентовані на питаннях влади і знання, та змінювався лише ракурс та специфіка методології дослідження. Про те, що окремо взятий етап його творчості можна сприймати як певну кратологію, писали багато дослідників. Кратологію М. Фуко можна умовно розділити на два етапи. Перший етап – аналіз об’єктивації влади та її макростратегії, другий етап – аналіз суб’єктивації влади та її мікростратегії. Такий розподіл свідчить, як хронологічно змінювалась методологія М. Фуко, коли дослідник вивчав владу як компонент соціально-політичного, позаполітичного і неполітичного буття. Окрім цих періодів, також слід зазначити і перехідний період, коли М. Фуко, ще не до кінця відмовившись від цілей, поставлених раніше, намагався вдатись до нових способів аналізу влади. В перехідний період, з одного боку, спостерігається посилений інтерес Фуко до проблем державності, суверенітету, війни, економіки, поглиблення теми біовлади, а з іншого боку, характерна відсутність чіткої позиції щодо суб’єкта влади, ролі людини у владних відносинах, а також пошуку незвичних підходів до аналізу влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про коло політологічних досліджень проблеми суб’єктивації влади, що значно розширюється останніми роками, говорить той факт, що за рівнем цитування пізніх робіт М. Фуко фактично посідає перше місце. Можна зафіксувати зростання цитування М. Фуко в період (2014–2018 рр.), який значно перевищує показники П. Бурдьє. Це виражається як у кількості надрукованих у США і Великобританії збірок праць останніх робіт М. Фуко, яким у Франції приділили менше уваги, ніж у США, так і в посиленні критики кратологічного доробку дослідника [1, р. 49].

Політологічні дослідження суб’єктивації влади М. Фуко (П. Біллуе, П. Вейн, Д. Замора, Ж. Донзю, П. Адо, Н. Фрейзер, П. Міллер, В. Візгіна, С. Табачников, А. Зотова та інші) підкреслюють його критичну спрямованість і новизну методів (з початку 2008 р. науковий журнал “Foucault Studies” випускає не менш ніж два номери на рік). У питанні мікростратегії влади фундаментальними працями послідовників М. Фуко є: «Ефект Фуко», «Влада-знання» К. Гордона, «Мішель Фуко» К. О’Фаррела, а також праці П. Рабіноу та Х. Дрейфуса, що підкреслює зростаючий інтерес до кратології М. Фуко.

У журналі “Foucault Studies” можна знайти політологічний доробок ідейних супротивників М. Фуко, які критикують фукодіанську інтерпретацію гетеротопій, мікростратегію влади, її певні аспекти суб’єктивації. Одні дослідники виступають проти окремих аспектів його методології, інші доходять до повного неприйняття способу мислення французького дослідника. Серед відомих представників А. Рено та Л. Феррі, Ю. Габермас, Ф. Лентрікіа, П. Дьус. Вони критикують кратологію М. Фуко за її антигуманізм і вважають її одним із найрадикальніших прикладів постмодерністського світогляду. На сьогоднішній день найбільш визнаним у світі фахівцем з кратології М. Фуко є С. Елден, який є однією з ключових фігур у науковому осередку “Foucault Studies” та автором монографії “Foucault’s Last Decade”, в якій якраз і надається оцінка пізнім напрацюванням французького дослідника, особливо проблемі мікростратегії влади.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри резонанс, який своїм комплексним дослідженням твердості М. Фуко створив Д. Замора (2015 р.), сьогодні залишається недостатньо дослідженою проблема мікростратегії. У ряді праць, де М. Фуко згадується як теоретик влади, описовому складнику приділяється значно більше уваги, ніж аналітиці. Багато концептів французького філософа, зокрема «оператор влади», «влада-знання», «клієнт влади», «гетеротопія», часто не беруться до уваги тому, що безпосередньо не корелюються з політичною реальністю. У працях рідко розглядається, як різні концепції влади вплинули на мікростратегію влади М. Фуко, і практично немає спроб осмислити переваги суб’єктивації влади в просторі гетеротопій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На думку Ж. Делеза, аналіз проблеми суб’єктивації можна охарактеризувати як належну стратегію аналізу, яку, відповідно, можна назвати мікростратегією влади. Поява на горизонті не суб’єкта, а «оператора влади» дозволила М. Фуко по-іншому поглянути на владні відносини і позбавитися від репресивно-пануючого підходу до влади [2, с. 53]. Саме такий проєкт і намагався здійснити М. Фуко на завершальному етапі своєї творчості. Спираючись на критичні праці Р. Барта, Ж. Делеза, Ж. Бодрійара та інших дослідників, які критично полемізували з М. Фуко, спробуємо надати стислий аналіз особливостям реалізації мікростратегії влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною ознакою класичних концепцій влади (структурно-функціональної, теологічної, біхевіористської, психоаналітичної тощо) є проблема підпорядкування. М. Фуко не поділяв цієї точки зору, оскільки розумів владу як річ, що пронизує всі сфери діяльності, тобто будь-яка влада (полі-

тична або батьківська) є лише окремими випадками прояву влади загалом. Владу неможливо вичерпно проаналізувати лише з позиції права, політики, моралі, економіки, які досліджують окремі аспекти цього складного явища [3].

У пізніх працях М. Фуко активно використовував таке поняття, як «суб'єктивація влади»: «Суб'єктивацією я назву процес, за допомогою якого ми отримуємо формування суб'єкта, точніше кажучи, суб'єктивності, яка, вочевидь, слугує лише одній із заданих можливостей організації певної самосвідомості» [4, с. 52]. У цьому сенсі відправною точкою для самосвідомості слугує дискурс, тобто простір, що формує і конструює поле знань, яке дослідник називав «епістемою» або «архівом». М. Фуко заперечував необхідність і можливість побудови будь-якої універсальної теорії суб'єкта, застерігаючи про малоуспішність чіткого визначення поняття «суб'єкт». Відмовляючись від концентрації влади в руках суб'єкта, він відмовляється від теорії суб'єкта загалом. Використовуючи поняття «суб'єктивація» і «суб'єктивність», він навіть термінологічно уникав цього поняття. Для нього більше значення мав саме процес становлення суб'єкта, його духовного зростання, що, зрештою, надасть можливість йому управляти як собою, так і іншими.

Суб'єктивація є одночасно і процесом становлення суб'єкта, і процесом не тільки опору, але і придбання влади. Завдяки активному використанню таких понять, як «дискурс», «мережа стосунків», «суб'єктивація», М. Фуко виокремлює три основні межі суб'єкта влади. По-перше, суб'єкт влади не розглядається як постійний носій влади. Він переформулює владу з функції, яка надає можливість впливати на інших, на специфічну мережу відносин. У такій мережі є лише той суб'єкт, який може мати в своєму розпорядженні владу лише тимчасово, може використовувати певні механізми для її здійснення на непостійній основі [5, р. 44].

Такий суб'єкт вже не може бути носієм влади, це, швидше, її оператор. Оператор влади – це особливий суб'єкт владних відносин, який лише тимчасово має певний спектр різних механізмів для здійснення своїх повноважень і постійно змінює позицію всередині мережі владних відносин. «Оператор влади» створює і задає динаміку влади всередині владних відносин. При цьому він займає владну позицію лише тимчасово тому, що немає ніяких першопричин для його постійного знаходження при владі. Як приклади М. Фуко наводив короля, лікаря-психіатра, філософа-радника й інших персонажів, які в межах певних дискурсів мали певну основу для здійснення влади, але лише поки дискурсивні практики дозволяли їм бути суб'єктами влади.

Фактично суб'єкт влади, якого умовно можна назвати «оператором влади», активно використовує дискурсивні практики для того, щоб підтриму-

вати свій статус всередині владних відносин якомога довше. Саме тут зрозуміле поняття «дискурс влади», яке М. Фуко використовує для позначення одного з механізмів політичної влади [6, с. 143].

Суб'єкт влади активно використовує дискурс як особливий простір, який формально визначає «правила гри». Для М. Фуко об'єкт влади виглядає не як точка концентрації або тиску влади, а як точка опору, що чинить цілком виражений опір будь-якому насадженню влади. По-перше, об'єкт влади не є пасивним гравцем. По-друге, об'єкт влади може не тільки чинити активний опір владі різними прийомами, зокрема через дискурс, але й отримує можливість впливати на подальше вибудовування власного дискурсу. Такого об'єкта влади Фуко називає «клієнт влади».

Суб'єкт влади у добу модерну вибудовує дискурс і здійснює контроль над знаннями, по-різному намагаючись не дати об'єкту ввірватися в простір дискурсу і піддати загрозі свій status-quo. Суб'єкт влади використовує його для підтримки своєї влади, а не для здійснення контролю над об'єктом влади. Історія, яка контролюється державою, стоїть на фундаменті непорушності державного ладу саме через вплив на колективну свідомість суспільства. В епоху модерну безпосередньо технології покарання, заборони або виключення здійснюють контроль над об'єктом владних відносин.

Ці технології здійснюються головним чином через базові соціально-дисциплінарні інститути, такі як «церква», «армія», «поліція», «лікарня», «суди» і «законодавча система». Фактично доступ до впливу на знання загалом у об'єкта влади тут відсутній, оскільки суб'єкт влади відсікає його від дискурсу. Згідно з М. Фуко відносини влади шикуються за іншою схемою, точніше – за іншою точкою прикладання зусиль. Суб'єкт влади більшою мірою вибудовує дискурс таким чином, щоб об'єкт влади не тільки не мав волю до опору, але і зовсім не мав будь-яких механізмів, що допомогли б йому чинити опір наявній владі. Свідомо формуючи і надаючи об'єкту влади визначені, вивірені й безпосередньо дозовані знання, суб'єкт влади може не тільки гарантувати собі подальше владне положення, але і приручити об'єкти влади, примусивши їх вже без заходів різних пенітенціарних систем.

М. Фуко писав про це і на прикладі психіатричних лікарень, а також королівської влади. Він стверджував, що така діяльність соціальних інститутів формує необхідну або достатню для підпорядкування картину світу, в межах якої об'єкт влади може чинити опір, але не отримує достатнього знання, щоб користуватися своєю можливістю здійснювати опір. Саме вплив на свідомість людей через знання, через формування різних знань у всіх сферах людської життєдіяльності, користуючись термінологією Фуко, – через дискурс, надає безпосередній дієвий вплив на об'єкт влади.

Свого часу М. Фуко стверджував, що дискурс відповідає не за здійснення влади одних над іншими, а є сферою формування знання загалом, простором, на якому розгортається основна боротьба між «оператором» і «клієнтом» влади, тоді як у модерністських концепціях цієї боротьби не існує [7, с. 212]. Ідея про те, що було продемонстроване на прикладі еволюції носія влади в оператора влади, а жертви – в клієнта влади, є яскравим прикладом, наскільки М. Фуко намагався оригінально змалювати власне розуміння суб'єкта влади.

Оператор влади вбирав би в себе властивості суб'єкта і об'єкта влади. Проте французький дослідник всіяко заперечував теорію суб'єкта і замість неї намагався розробити теорію суб'єктивації, тобто складання суб'єкта, який, сформувавшись, буде здатний керувати іншими, тобто стати оператором влади. М. Фуко знаходився у пошуках такого елемента аналізу, який був би стосовно влади однаковою мірою і суб'єктом, і об'єктом, і пропонував використовувати термін «сингулярність».

Технології влади, які М. Фуко приписував суб'єкту політичної влади на різних етапах свого розвитку – від суверенної влади до біовлади, можна описати через концепти «паноптикум», «дисциплінація», «практика реєстрації і виключення». Ці технології використовувались у різні історичні епохи, але і в сучасних державах активно використовуються в комплексі. Такий арсенал свідчить про те, що технології здійснення політичної влади просунулись набагато вперед, ніж технології опору владі або технології звільнення, якими міг би скористатися клієнт влади. Усунувши суб'єкта, Фуко сильно обмежив у можливостях свій аналіз влади, що підштовхнуло його на з'ясування того, які технології опору владі існували в різні історичні епохи, чи можна чинити опір владі, чи можливе звільнення з-під владних технологій і як це звільнення відбуватиметься, якщо всі соціальні відносини пронизані владними практиками. Отже, щоб виявити технології опору владі, її підризу, необхідно відмовитися від теорії суб'єкта. Фуко вирішував і іншу проблему: він зміг би виявити або винайти таку категорію, яка була б і не суб'єктом, і не об'єктом, а чимось проміжним між ними, новим елементом. Такий елемент ми схематично вже позначили як «оператор влади».

З якою метою Фуко аналізує фізичну сферу самовдосконалення? Безумовно, для того, щоб провести паралель із сучасністю. Необхідно поставити питання про те, наскільки сильно сучасна влада обмежила людину, і відповідно до цього зрозуміти, наскільки сильно людина перестала управляти собою. Цей перелік підкреслює напрями занять, якими займалися в основному аристократи, які, маючи більше вільного часу і фінансових можливостей, могли активно займатися «технікою себе».

Для чого необхідно було М. Фуко розглядати ці практики, і наскільки їх необхідно брати до уваги в контексті концепції влади? По-перше, ці вправи розглядаються М. Фуко не тільки як техніки суб'єктивації, але і як можливість отримати допуск до влади. По-друге, ці вправи самі собою представляють цілий комплекс дій з підризу влади, опору різним макроструктурам влади та їх дисциплінарним механізмам, опору владі як будь-якому впливу ззовні або дії на людину з боку різних зовнішніх чинників. Їх необхідно розглянути для того, щоб зрозуміти їх місце в тій системі мікростратегії влади, яку конструював Фуко в пізній період своєї творчості.

Сучасна людина, хоч і має цілу низку свобод і широке поле вільної взаємодії з навколишнім світом, знаходиться в певному дисциплінарному полі, набагато сильнішому, ніж за інших часів. Самовдосконалення в трьох сферах – тіло, розум і душа – це тріада, на якій концентрується велика частина філософського вчення античної епохи, це спосіб конструювання «суб'єкта дійсного знання і правильної дії». Вдосконалення себе через різні практики стає динамічним процесом, який можна назвати суб'єктивацією. М. Фуко вказує час – період становлення християнства, коли техніки, призначена для суб'єктивації, була перейнята церквою і використана для об'єктивації людей. З техніки, призначеної для складання мужнього і справедливого суб'єкта, з'явилася техніка, придатна для вирощення покірливої та богобоязливої людини-об'єкту [8, с. 175]. Ця техніка об'єктивації також була перейнята у церкви державою-нацією, яка конституювалась приблизно на стику ослаблення західно-християнської церкви і посилення королівської влади. Ця техніка об'єктивації сформувалась як репресивний і дисциплінарний механізм влади, які і сьогодні залишаються актуальними для західного суспільства.

Аналізуючи питання про співвідношення суб'єкта і влади, М. Бланшо зазначив, що для М. Фуко і суб'єкт, і об'єкт інтерпретуються як результат здійснення різних технологій і практик як підпорядкування, так і опору владі [9, с. 53]. Парадоксально, але дослідник, використовуючи цю методологію в своїх розробках, намагався уникнути тих ефектів влади, які в ході своїх досліджень зрештою і виявив. Якщо знання розглядається як весь накопичений людський досвід, то дискурс є локальною істиною, яка є істинною лише тому, що влада це дозволяє. Онтологічну істину М. Фуко не досліджує, але активно досліджує питання суб'єкта, істини та їх взаємодії. Якщо знання – це дуже широке і нейтральне поняття, а дискурс – це істина, покликана об'єктивацією влади, то як реалізується влада на мікрорівні?

У фукодінському аналізі влади бінарність суб'єкта і об'єкта влади перетворюється на інший

елемент, який позначається як «оператор влади». Суб'єкт, якому в модерні притаманні риси носія влади, розглядається як оператор влади, який наділяється іншим спектром властивостей: 1) він використовує істину для здійснення влади над об'єктом; 2) він використовує істину, щоб підтримувати свій статус у владних відносинах, а також розпоряджається владою лише тимчасово, до тих пір, поки дискурс здатний підтримувати його владу. Об'єкт влади також змінює свої характеристики, він ніби зливається з суб'єктом [6, с. 118]. Тепер є тільки одна діюча фігура всередині мережі владних відносин. У межах фукодінської доктрини цей новий елемент здатний чинити опір, використовувати практики непокори і звільнення, а також за допомогою істини впливати на дискурс, який може бути розгорнений назовні. Така гра техніки нав'язування влади та її підриву з боку оператора влади задає сучасну динаміку влади.

Макростратегіальний аналіз влади передбачає диспозитив, за якого є чіткий силовий центр влади, правила взаємовідношення чітко встановлені макроструктурами, а людина є об'єктом владних технологій і не має можливості підриву влади. Перехідний етап знаменується появою курсу лекцій «Потрібно захищати суспільство» [4] і продовжується працею «Воля до істини». Основні характеристики цього періоду: скептичний погляд на можливість визначення суб'єкта влади, основна механіка влади – це пастирське і біополітичне владарювання. Місце людини в системі владних відносин визнається не чітким, адже, з одного боку, видно спроби зробити новий аналіз влади, в якому Бог і людина не є відносно підпорядкованими, з іншого боку, наявний підвищений інтерес до біовлади і механізмів впливу держави на населення. Центральними елементами аналізу влади визнається людина, яка може стати суб'єктом влади за умови можливості «управління собою» (зміна теорії суб'єкта на теорію суб'єктивації).

Мікростратегія влади – це диспозитив, за яким силовий центр влади визнається відсутнім, а отже, не існує і встановлених «правил гри» в мережі владних відносин. Людина за рахунок суб'єктивації стає суб'єктом владних відносин (оператором влади). М. Фуко більшою мірою цікавився не владою як репресивною інстанцією, а так би мовити «владою на її межах». Якщо врахувати останні дослідження філософа як найбільш евристичні, то можна вважати, що повсякденні практики, як практики влади або опору владі, – це саме те, на що був скерований весь його аналіз влади. Тобто аналіз влади, який пропонує нам М. Фуко, скеровується на культурні явища і соціальні інститути, які не можуть бути залученими у владні процеси.

Концепцію дисциплінарної влади філософ розвивав з розумінням роботи таких інститутів, як лікарні, в'язниці, майстерні, казарми, школи тощо. Якщо спочатку М. Фуко через свою захопленість дисциплінарною технікою і макростратегіальним підходом до аналізу влади використовував для аналізу владних механізмів такі простори, як лікарні, в'язниці, цехи, казарми, школи, то за мікростратегіального підходу М. Фуко будує інші простори, такі як простір дорожнього руху, метрополітен, бібліотека тощо.

Головною відмінністю цих просторів визнається їх добровільність. Якщо дисциплінарні механізми присутні там, де людина рано чи пізно виявиться залученою у процес соціалізації, то гетеротопії є добровільними в тому сенсі, що людина сама включає себе в ці простори без примусу пройти їх владні процеси. М. Фуко розрізняє утопії і гетеротопії. «Гетеротопії – це «реалізовані утопії», тобто простори, які мають функції реального соціального простору, але при цьому мають функції й інших просторів. Мається на увазі «переміщення себе в простір, де мене немає» [8, с. 179]. Таким, на думку філософа, може бути і переміщення себе в простір влади. Фуко наводить чимало цікавих прикладів гетеротопій: поїзд, кладовище, літак, кінотеатр, ярмарок, метрополітен, колонія, корабель тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Мікростратегія влади М. Фуко характеризує владу «на її околицях», там, куди дисциплінарна політична влада та її ефекти не розповсюджуються, де виникають владні відносини іншого роду, як стратегія впливу одних сил на інші. Владарювання над собою задля владарювання над іншими характеризує нові відносини трьох ключових елементів пізньої творчості Фуко: «знання», «влади», «суб'єкта». Проаналізована концепція влади знаходить своє особливе застосування завдяки детально розробленій і вмонтованій в стратегію аналізу влади теми суб'єктивації.

Ідея суб'єктивації, що є предметом аналізу мікростратегії влади, легко застосовується в аналізі новітніх владних відносин. Фукодінський аналіз влади здійснюється за допомогою авторського понятійного інструментарію: «пастирська влада», «оператор влади», співвідношення «знання – дискурс – істина», «гротеск влади», «паноптикум», «влада – знання», «гетеротопія» і мережа влади тощо. Концепт «гетеротопія» дозволяє розкрити взаємодію між макроструктурами, що мають політичну владу, і людиною, яка за допомогою «суб'єктивації» може підірвати ефекти влади і брати участь у владних відносинах як активний суб'єкт-оператор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Donzelot J. Governing Liberal Societies – the Foucault Effect in the Englishspeaking World. *Foucault Studies*. 2008. № 5. P. 48–62.
2. Делез Ж. Фуко / пер. с франц Е.В. Семиной. Москва : Изд-во гуманит. лит., 1998. 172 с.
3. Фрейзер Н. Фуко о современной власти: эмпирические прозрения и нормативная путаница. URL: <https://magazines.gorky.media/nz/2013/2/fuko-o-sovremennoj-vlasti-empiricheskie-prozreniya-i-normativnaya-putanicza.html>.
4. Фуко М. Нужно защищать общество: курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1975–1976 учебном году. Санкт-Петербург : Наука, 2005. 312 с.
5. Reassessing Foucault: Power, Medicine and the Body / Ed. Jones C., Porter R. Routledge, 2002. 240 p.
6. Фуко М. Ненормальные: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1974–1975 учебном году. Санкт-Петербург : Наука, 2004. 432 с.
7. Фуко М. Мужество истины: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1983–1984 году. Санкт-Петербург : Наука, 2014. 358 с.
8. Фуко М. Безопасность, территория, население: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1977–1978 учебном году / М. Фуко. Санкт-Петербург : Наука, 2011. 544 с.
9. Бланшо М. Мишель Фуко, каким я его себе представляю. Санкт-Петербург : Machina, 2002. 96 с.